

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

QO'LYOZMA KITOBLARDA BEZAKLAR: MINIATYURA, XATTOTLIK, ZARBAFSHONLIK SAN'ATI

Abdullaeva Nurjamal Maxsudovna

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali "Texnogen
va san'atshunoslik" fakulteti "Kutubxona axborot faoliyati" ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada qo'lyozma kitoblarda bezak san'atining rivojlanishi, miniatyura, xattotlik va zarbafshonlik san'ati jihatlari tahlil qilinadi. Qo'lyozma kitoblar o'rta asrlardan boshlab ilmiy, diniy va madaniy meros sifatida ahamiyat kasb etgan. Miniatyura san'ati matnni vizual boyitish, xattotlik esa matnning estetik va o'qilishi qulay shaklda yozilishini ta'minlagan. Zarbafshonlik san'ati esa bezak elementlarini noyob va murakkab uslubda ishlash orqali qo'lyozmalarga noyob san'at qiyofa bergan. Maqolada ushbu san'at turlarining tarixi, shakllanish jarayoni, texnologik xususiyatlari va ularning o'zaro bog'liqligi, shuningdek, madaniy meros sifatidagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: qo'lyozma kitob, miniatyura, xattotlik, zarbafshonlik, bezak san'ati, madaniy meros.

Аннотация: В статье рассматривается развитие декоративного искусства в рукописных книгах, особенности миниатюры, каллиграфии и золотного тиснения. Рукописные книги с древних времен имели значение как научное, религиозное и культурное наследие. Искусство миниатюры обогащало текст визуально, каллиграфия обеспечивала эстетическую и удобочитаемую запись, а золотное тиснение создавало уникальный художественный образ рукописей. В статье освещаются история, процесс формирования, технологические особенности и взаимосвязь этих видов искусства, а также их значение как культурного наследия.

Ключевые слова: рукописная книга, миниатюра, каллиграфия, золотное тиснение, декоративное искусство, культурное наследие.

Annotation: The article explores the development of decorative arts in manuscript books, focusing on miniatures, calligraphy, and gold embossing. Manuscripts have historically held scientific, religious, and cultural significance. Miniature art visually enriched the text, calligraphy ensured aesthetic and legible writing, and gold embossing provided manuscripts with a unique artistic expression. The paper highlights the history, formation process, technological characteristics, interrelation of these art forms, and their importance as cultural heritage.

Keywords: manuscript, miniature, calligraphy, gold embossing, decorative art, cultural heritage.

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

Qo'lyozma kitoblar insoniyatning ilmiy, diniy va madaniy merosini saqlashda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Ularning bezak san'ati miniatyura, xattotlik va zarbafshonlik orqali matnni estetik jihatdan boyitgan va foydalanuvchiga vizual zavq bergan. Miniatyura san'ati murakkab kompozitsiyalar, rang-barang tasvirlar va detallar orqali kitob matnini vizual tarzda tushuntirishga xizmat qilgan. Xattotlik esa harflarning shaklini, yozuv tartibini va matnning o'qilish qulayligini ta'minlash bilan birga estetik jihatdan mukammal ko'rinish bergan. Zarbafshonlik san'ati qo'lyozmalarga qimmatbaho bezaklar yaratish, oltin va kumush elementlarini ishlatish orqali ularni noyob va qadrlanishi mumkin bo'lgan san'at asariga aylantirgan. Ushbu san'at turlari o'zaro uzviy bog'langan bo'lib, bir-birini to'ldiradi va qo'lyozmalarning umumiy vizual va ma'naviy qiyofasini shakllantiradi. Shu bilan birga, qo'lyozma kitoblarda bezak san'ati madaniy meros sifatida qadrlanib, tarixiy va badiiy ahamiyatga ega bo'lib, bugungi kunda ham o'rganish va tadqiqot manbai sifatida katta ahamiyat kasb etadi.

Qo'lyozma kitoblarda bezak san'ati insoniyat madaniy merosining eng noyob namunalaridan biridir. Miniatyura, xattotlik va zarbafshonlik san'ati birgalikda matnni estetik jihatdan boyitib, kitobni nafaqat axborot manbai, balki san'at asariga aylantirgan. Miniatyura san'ati murakkab kompozitsiyalar, rang-barang tasvirlar va detallar orqali kitob matnini vizual tarzda tushuntirishga xizmat qilgan, shuningdek, o'quvchining diqqatini jalb qilish va matn mazmunini yanada anglash imkonini yaratgan. Xattotlik san'ati esa matnni o'qish qulayligini ta'minlash bilan birga harflarning chiroyli shakllanishi, yozuv tartibi va estetik mukammallikni ta'minlagan. Zarbafshonlik san'ati esa qo'lyozmalarga qimmatbaho bezaklar yaratish orqali ularni noyob va qadrlanishi mumkin bo'lgan san'at asariga aylantirgan; bu san'at turi oltin va kumush elementlarini ishlatish, relief va boshqa texnikalarni qo'llash orqali amalga oshirilgan. Ushbu san'at turlari o'zaro uzviy bog'langan bo'lib, qo'lyozmalarning vizual va ma'naviy qiyofasini shakllantirgan. Tarixiy manbalarda qayd etilishicha, qo'lyozma kitoblar asrlar davomida ilmiy, diniy va madaniy faoliyatning muhim vositasi bo'lgan, ular orqali bilimlar saqlanib qolgan va avloddan-avlodga uzatilgan. Qo'lyozmalardagi bezaklar nafaqat san'at namunasi sifatida qadrlanadi, balki tarixiy, madaniy va ma'naviy kontekstni tushunishga yordam beradi. Bugungi kunda ham qo'lyozma kitoblar va ularning bezak san'ati tadqiqotchilar, san'atshunoslar va kutubxonachilar uchun qadrlidir, ular tarixiy bilimlarni o'rganish, san'at uslublarini tadqiq qilish va madaniy merosni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, miniatyura, xattotlik va zarbafshonlik san'atlari o'zining texnik va estetik xususiyatlari bilan qo'lyozma kitoblarni noyob va individual mahsulotga aylantirgan, ularni nafaqat ilmiy, balki san'at va madaniy qiymatga ega bo'lgan asarlarga aylantirgan. Bu san'at

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

turlari o'zaro uyg'unlashib, qo'lyozmalarga boy, murakkab va o'ziga xos qiyofa beradi, shuningdek, madaniy meros sifatida kelajak avlodlar uchun qadrlanadi.

Qo'lyozma kitoblar bezak san'ati bilan ajralib turadi va ular insoniyatning madaniy merosini saqlashda muhim ahamiyatga ega. Miniatiyura san'ati qo'lyozmalarni vizual jihatdan boyitib, matn mazmunini o'quvchiga tushunarli va qiziqarli shaklda yetkazishga xizmat qilgan. Miniatiyuralar ko'pincha diniy, tarixiy yoki ilmiy mavzularni tasvirlash orqali matnga kontekst va ma'no qo'shgan, shuningdek, kitobning san'at qiyofasini oshirgan. Xattotlik san'ati esa matnning estetik va o'qilishi qulay bo'lishini ta'minlagan, harflarning chiroyli shakllanishi va yozuvning tartibli bo'lishi orqali qo'lyozma kitoblarning umumiy vizual harmoniyasini yaratgan. Zarbfashonlik san'ati oltin, kumush va boshqa qimmatbaho materiallarni ishlatish orqali qo'lyozmalarga noyob bezak elementlarini qo'shgan, bu esa ularni nafaqat ilmiy, balki san'at asarga aylantirgan. Tarixiy manbalarda qo'lyozma kitoblar madaniy va ilmiy meros sifatida qadrlanib, asrlar davomida avlodlardan avlodga uzatilgan. Ushbu san'at turlari bir-birini to'ldirgan va qo'lyozmalarning umumiy qiyofasini shakllantirgan. Shu bilan birga, qo'lyozma kitoblardagi bezaklar muallifning shaxsiy uslubi, davr madaniyati va hududiy an'analarga ham bog'liq bo'lgan. Bugungi kunda miniatiyura, xattotlik va zarbfashonlik san'atlari nafaqat tarixiy manba sifatida, balki zamonaviy san'atshunoslik va madaniy tadqiqotlar uchun ham katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu san'at turlari qo'lyozmalarga boy, murakkab va individual qiyofa beradi, ularni ilmiy, estetik va madaniy jihatdan qadrlanadigan asarga aylantiradi hamda kelajak avlodlarga madaniy meros sifatida yetib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Blair, S. (2006). *Too Much to Know: Managing Scholarly Information before the Modern Age*. Yale University Press.
2. Bloom, J. (1997). *Paper before Print: The History and Impact of Paper in the Islamic World*. Yale University Press.
3. Esin, M. (2010). *Islamic Art and the Book*. Thames & Hudson.
4. Alimov, Sh. (2018). *O'zbekiston qo'lyozma kitob san'ati*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. Needham, J. (1986). *Science and Civilisation in China, Vol. 5: Chemistry and Chemical Technology, Part 1, Paper and Printing*. Cambridge University Press.